

SYTUACJA NA GRANICY POLSKO-UKRAIŃSKIEJ

RAPORT Z MONITORINGU

9-12.03.2022

Od pierwszego dnia rosyjskiej inwazji na Ukrainę do Polski wjechało około 2 milionów uchodźczyń i uchodźców z Ukrainy. Według UNHCR, to najszybciej rozwijający się exodus uchodźczy od czasów II wojny światowej.

Przeprowadzony monitoring wskazuje przede wszystkim na konieczność większego zaangażowania ze strony władz centralnych we wspieraniu powstałych struktur wolontariackich i samorządowych w pomocy osobom uciekającym przed wojną w Ukrainie.

W obecnej sytuacji infrastruktura punktów recepcyjnych oraz przejść granicznych nadal nie jest gotowa na przyjmowanie setek tysięcy uchodźców przekraczających ukraińską granicę.

Konieczne jest pilne wypracowanie i wdrożenie procedur dotyczących sytuacji dzieci podróżujących bez opieki, osób narażonych na handel ludźmi i ofiar tortur. Prowadzony monitoring pokazał, że obecnie problemy te są zupełnie nierozpoznane ani przez służby ani pracujących wolontariuszy.

Drugi raport HFPC z monitoringu powstał w oparciu o prowadzony w dniach 9-12 marca 2022 r. monitoring przejść granicznych w **Medyce, Budomierzu i Hrebennem**, punkty recepcyjne w **Młynach** (Hala Kijowska), **Krowicy, Przemyślu (hala Tesco)** i **Hrubieszowie** oraz dworce kolejowe w **Przemyślu i Krakowie**.

Autorki: Julia Cheremoukhina, Katarzyna Czarnota, Marta Górczyńska

---

SPIS TREŚCI

1. Sytuacja na przejściach granicznych i w punktach recepcji.....	2
2. Organizacja punktów recepcji – praca wolontariuszy i samorządów lokalnych.....	5
3. Ryzyko handlu ludźmi.....	6
4. Sytuacja dzieci bez opieki.....	7
5. Analiza dalszego rozwoju sytuacji i rekomendacje	8

1. SYTUACJA NA PRZEJŚCIACH GRANICZNYCH I W PUNKTACH RECEPCJI

W związku z brakiem centralnej koordynacji działań pomocowych prowadzonych w różnych punktach po polskiej stronie granicy, praktyka postępowania i rodzaj oferowanego uchodźcom i uchodźczynom wsparcia różni się bardzo w poszczególnych miejscach. Poziom organizacji jest zależny od dostępnych zasobów i możliwości, stopnia zaangażowania władz lokalnych i wojewódzkich oraz obecności na miejscu organizacji humanitarnych (polskich i międzynarodowych).

Na wszystkich przejściach granicznych oraz w punktach recepcyjnych dostępna jest pomoc humanitarna, m.in. dystrybuowana jest bezpłatna żywność, dostępne są miejsca przeznaczone do wypoczynku oraz świadczona jest pomoc medyczna i rzeczowa. Te punkty recepcji są miejscami o charakterze tranzytowym. Pola namiotowe, szkoły, budynki gminne oraz hale handlowe zostały wyposażone m.in. w łóżka polowe i sanitariaty oraz podstawową infrastrukturę w celu umożliwienia krótkotrwałego pobytu uchodźców i uchodźczyń, którzy przebywają w nich maksymalnie do kilku dni, a następnie ruszają w dalszą podróż. Dzięki wysiłkom wielu prywatnych osób, oddolnych inicjatyw oraz organizacji krajowych i międzynarodowych ze wszystkich miejsc recepcji oraz przejść granicznych oferowane są transporty do polskich miast oraz do innych państw UE. Transporty te organizowane są w trybie ciągłym, zarówno prywatnymi samochodami, jak i zorganizowanymi autokarami. Obywatele i obywatelki Ukrainy mogą także skorzystać z bezpłatnych biletów na pociąg. Uprawnienie to nie przysługuje jednak wszystkim osobom uciekającym z Ukrainy; obywatele państw trzecich są wyłączeni z tego uprawnienia.

We wszystkich odwiedzonych przez obserwatorki HFPC miejscach osoby uciekające z Ukrainy miały zapewniony dostęp do podstawowej pomocy niezbędnej w celu zaspokojenia podstawowych potrzeb. Ich jakość była jednak zróżnicowana, w zależności od punktu i sposobu lokalnej organizacji. We wszystkich monitorowanych miejscach jedzenie przygotowywane i dystrybuowane jest głównie przez amerykańską organizację pozarządową World Central Kitchen. Zarówno przy przejściach granicznych, jak i w punktach recepcyjnych dostępne były miejsca odpoczynku dla osób zmęczonych po podróży: w wydzielonych pomieszczeniach lub

ogrzewanych namiotach. Miejsca te najczęściej prowadzone są przez wolontariuszy, harcerzy, OSP i władze samorządowe. We wszystkich miejscach zapewniony jest dostęp do podstawowych artykułów higienicznych, takich jak pieluchy dla dzieci czy środki czystości, dystrybuowana jest ciepła odzież, koce i śpiwory. Dzięki organizowanym zbiórkom do wielu punktów recepcji trafiły dary z całej Polski: wózki dla niemowląt, odzież i zabawki dla dzieci. Wszędzie zapewniony jest także dostęp do toalet, a w wielu miejscach osoby uciekające z Ukrainy mogą skorzystać z bezpłatnego Internetu. Dobrą praktyką zaobserwowaną w kilku miejscach było stworzenie bezpiecznych przestrzeni dla kobiet karmiących piersią, a także kącików zabaw dla dzieci, najczęściej prowadzonych przez międzynarodowych wolontariuszy i wolontariuszki.

Przejscie graniczne w Budomierzu bylo jednym z lepiej zorganizowanych. Obecny na miejscu sztab kryzysowy zorganizowany przez władze gminy i mieszkancow pracowal w systemie zmianowym, by zapewnic wsparcie uchodzcom i uchodzczyniom. Po lewej: wozki ofiarowane z darow oraz pozostawiane przez uciekajace z Ukrainy matki dla kolejnych osob. Po prawej: punkt dystrybucji pomocy rzeczowej prowadzony przez harcerzy.

We wszystkich miejscach dostępna jest także doraźna pomoc medyczna. Najczęściej świadczona jest ona przez zagraniczne organizacje pozarządowe (np. Rescuers without Borders, Pompiers Humanitaires Francais), Polski Czerwony Krzyż lub ratowników medycznych działających na zasadzie wolontariatu. Na niektórych przejściach granicznych zorganizowano również pomoc dla zwierząt (świadczoną przez niemiecką organizację Tierrettung - Katastrophenschutz). W większości miejsc (poza jednym z punktów recepcji) nie jest jednak dostępna pomoc psychologiczna: ani dla osób uchodźczych, ani dla osób świadczących im pomoc.

We wszystkich punktach recepcji oraz na przejściach granicznych powinna zostać zapewniona obecność pracowników wyspecjalizowanych w zarządzaniu kryzysowym i/lub pomocy humanitarnej. Należy także rozważyć możliwość zorganizowania pomocy medycznej na zasadzie działań podejmowanych i finansowanych przez władze państwowe, a nie jedynie grup wolontaryjnych. W jednym z miejsc tymczasowej recepcji obserwatorce były świadkami nieodpowiedniego zachowania jednego z ratowników medycznych, wynikającego prawdopodobnie ze skrajnego zmęczenia oraz możliwej przeniesionej traumy.

To, czego brakowało w wielu miejscach to dostęp do informacji o zasadach pobytu w Polsce i zasadach podróżowania do innych państw UE, a także informacji o trasach i możliwościach

odbycia dalszej podróży zróżnicowanymi środkami transportu. W większości wizytowanych miejsc brakowało także interwencyjnej pomocy psychologicznej. Wątpliwości budził również stan sanitarny większych obiektów transferowych. W wielu miejscach to wolontariusze byli obciążeni obowiązkiem sprzątania, co często było niemożliwe do wykonania przy ogromnej ilości innych obowiązków związanych z niesieniem bezpośredniej pomocy.

Centrum recepcyjne w Hrubieszowie (Hrubieszowski Ośrodek Sportu i Rekreacji)

2. ORGANIZACJA PUNKTÓW RECEPCJI – PRACA WOLONTARIUSZY I SAMORZĄDÓW LOKALNYCH

Monitoring wykazał, że wsparcie uciekinierów z Ukrainy świadczone jest przede wszystkim przez indywidualne inicjatywy, zagraniczne i krajowe organizacje pozarządowe, międzynarodowe grupy wolontariuszy oraz przedstawiciele władz lokalnych. Większość osób udzielających bezpośredniego wsparcia na polsko-ukraińskiej granicy działa na zasadzie wolontariatu. W tym miejscu należy podkreślić ogromny wysiłek włożony przez organizacje społeczne, osoby indywidualne i samorządy lokalne w to, by odpowiedzieć na wyzwania związane z przybywaniem do Polski uchodźców i uchodźczyń z Ukrainy.

W ramach prowadzonego monitoringu, większość rozmówców wskazywała przede wszystkim na konieczność wzrostu zaangażowania władz centralnych, zarówno w wymiarze organizacyjnym jak i finansowym. Wskazywali także na szereg problemów wynikających z braku koordynacji działań pomocowych prowadzonych obecnie przez wiele niezależnych od siebie podmiotów, nawet w ramach jednego punktu recepcji lub przejścia granicznego.

Podobnie jak w trakcie pierwszego monitoringu, widoczne było także duże zmęczenie wolontariuszy i wolontariuszek, którzy najczęściej nie pracują w systemie zmianowym z określoną z góry długością zmiany, co odbija się często na krótkim czasie ich snu, przemęczeniu oraz jakości świadczonej pomocy. W dłuższej perspektywie może to skutkować wypaleniem się osób świadczących pomoc. Władze powinny zatem być przygotowane na konieczność przejęcia przez etatowych pracowników obowiązków wykonywanych obecnie przez wolontariuszy i wolontariuszki z Polski i innych krajów Europy.

W związku z bardzo dużym obciążeniem zadaniowym, stresem i ekspozycją przepracowanych wolontariuszy i wolontariuszek na przeniesioną traumę, wskazane jest wprowadzenie i zapewnienie systemu pracy zmianowej. Wskazane jest także zapewnienie dodatkowego wsparcia ze strony władz, chociażby w zakresie zapewnienia osobom pracującym na pierwszym froncie pomocy możliwości skorzystania z pomocy psychologicznej.

Hala Kijowska w momencie przeprowadzania monitoringu była w dużej mierze oparta na strukturze wolontariatu. Wolontariusze i wolontariuszki zgłaszali m.in. przemęczenie i brak wsparcia ze strony państwa. Procedury bezpieczeństwa były również na bardzo niskim poziomie. Do hali mógł wejść każdy.

3. RYZYKO HANDLU LUDŹMI

Prowadzony monitoring wskazał dość niską świadomość ryzyka związanego z handlem ludźmi, zarówno wśród służb, jak i osób niosących pomoc. Informacja o prowadzonej przez MSWiA infolinii dla ofiar handlu ludźmi jest mało widoczna, a w większości miejsc w ogóle nieobecna. W jednym z miejsc recepcji dostrzeżone zostały ulotki dotyczące ryzyka handlu ludźmi, jednak większość wolontariuszy nie wiedziała o ich istnieniu i nie były one dystrybuowane wśród uchodźców i uchodźczyń, ale leżały na biurku przy jednym ze stanowisk rejestracyjnych.

W niektórych miejscach rejestracja kierowców jest dokonywana przez wolontariuszy, którzy sami przyznawali, że nie są w stanie dopilnować, aby każdy kierowca zarejestrował się przed zaoferowaniem transportu. W kilku miejscach to policja dokonuje takiej rejestracji. Poprzedzona jest ona wtedy weryfikacją kierowców. W niektórych miejscach policja dodatkowo sprawdza każdy wyjeżdżający z parkingu pojazd, co zwiększa poziom bezpieczeństwa. Dobrym rozwiązaniem mógłby być centralny system rejestracji kierowców, prowadzony przez władze centralne. Należy także wprowadzić procedury reagowania na przypadki sytuacji potencjalnie niebezpiecznych i informować o nich wszystkie osoby, które korzystają z prywatnych transportów. Obecnie osoby korzystające z tych transportów nie są informowane w jaki sposób mogłyby zgłosić niebezpieczne sytuacje. W jednym takim przypadku, obserwatorzy HFPC osobiście podjęły interwencję i zgłosiły sprawę na policję.

Informacje dotyczące zagrożeń związanych z nadużyciami i handlem ludźmi są dostępne są tylko w nielicznych miejscach. Nikt nie weryfikuje własnoręcznie wypisanych ofert transportu i mieszkania, które pojawiają się w każdym punkcie recepcyjnym.

4. SYTUACJA DZIECI BEZ OPIEKI

Niepokojący jest również brak wypracowanych procedur postępowania w stosunku do dzieci podróżujących bez opieki osób najbliższych. W jednym z wizytowanych miejsc recepcji obserwatorce uzyskały informację o tym, że trójka niepełnoletniego rodzeństwa ma jechać zorganizowanym transportem do Włoch. Dopiero na skutek interwencji obserwatorek dokonano weryfikacji sytuacji rodzinnej i dokumentów posiadanych przez dzieci, a następnie uzyskano od rodziców przebywających w Ukrainie upoważnienie do odbioru dzieci przez wskazaną przez nich osobę. Sytuacja ta pokazuje wyraźnie brak standardów postępowania w takich przypadkach i brak jednolitych procedur. Wydaje się, że w przypadku braku możliwości weryfikacji sytuacji małoletniego pozbawionego opieki, sprawą powinien zająć się w trybie interwencyjnym sąd rodzinny. Z uzyskanych podczas monitoringu informacji wynika, że takie rozwiązanie nie jest obecnie praktykowane.

Dobłą praktyką zaobserwowaną w jednym z punktów recepcji była weryfikacja osób wchodzących na teren punktu przez funkcjonariusza policji. Oczywiście, praktyka ta może być bardzo trudna do zrealizowania w miejscach goszczących tysiące uciekinierów, obsługiwanych przez dziesiątki czy setki wolontariuszy i wolontariuszek. W takiej sytuacji niezwykle istotne jest stworzenie bezpiecznych przestrzeni dla osób szczególnie narażonych na skrzywdzenie, takich jak dzieci pozbawione opieki osób dorosłych, kobiety oraz osoby, które doświadczyły dyskryminacji ze względu na pochodzenie lub inny kolor skóry.

5. ANALIZA DALSZEGO ROZWOJU SYTUACJI I REKOMENDACJE

W odpowiedzi na sytuację kryzysową obserwujemy ogromną społeczną mobilizację. Niemniej jednak, należy zwrócić uwagę, iż praca w sytuacji kryzysu humanitarnego powinna również wiązać się ze koordynacją działań ze strony władz centralnych. W obecnej sytuacji, w krótkim czasie może dojść do przeciążenia dotychczasowych struktur, zorganizowanych przez indywidualnych wolontariuszy i wolontariuszki (z Polski oraz innych krajów UE) oraz organizacje pozarządowe i przedstawiciele władz samorządowych.

Za kluczowe obszary działań, wymagające wprowadzenia zmian należy wskazać: rolę i stopień zaangażowania władz centralnych; wieloaspektową sytuację w jakiej znajdują się ofiary wojny; stopień bezpieczeństwa sanitarnego; sposób i zakres świadczenia usług medycznych (w tym przeciwdziałanie traumatyzacji osób świadczących pomoc); problem handlu ludźmi; sytuację dzieci podróżujących bez opieki oraz poziom dostępu do informacji prawnej i logistycznej dla osób uciekających z Ukrainy.

W obecnej sytuacji odpowiedzialność za skalę kryzysu jest w dużej części przeniesiona na podmioty i jednostki świadczące pomoc w oparciu o zasady wolontariatu, lub dzięki środkom zewnętrznym (międzynarodowe organizacje pozarządowe). Struktury te nie są jednak stabilne, a ich działanie i możliwości są w pełni zależne od dynamicznie zmieniającej się sytuacji, w tym liczby osób przechodzących przez granicę. W momencie prowadzenia monitoringu wskazywano, że liczba ludzi przekraczających granicę była znacznie mniejsza niż we wcześniejszym okresie, co jednocześnie pozwoliło na sprawniejsze działania i większą wydajność świadczonej pomocy. Jednocześnie ten moment przejściowy, w oczekiwaniu na kolejne większe grupy uchodźczyń i uchodźców jest dobry do wprowadzania niezbędnych zmian.

W związku z tym, w zakresie funkcjonowania przejść granicznych oraz punktów recepcji konieczne jest podjęcie przez rząd i służby działań zmierzających do:

- Zapewnienia odpowiedniej liczby pracowników etatowych na każdym z przejść granicznych i we wszystkich punktach recepcyjnych. Niezbędne jest, aby osoby wykonujące tą pracę były wyspecjalizowane w zarządzaniu kryzysowym i/lub pomocy humanitarnej,
- Wprowadzenia na poziomie lokalnym i międzymiastowym systemu koordynacji i wsparcia pracy wolontariuszy i wolontariuszek, przy założeniu przestrzegania systemów pracy zmianowej w celu zapobiegania przeciążeniu i wypaleniu oraz zwiększeniu bezpieczeństwa osób, którym niesiona jest pomoc,
- Wprowadzenie systemu przepływu informacji pomiędzy punktami recepcji, umożliwiającego relokację osób do mniej przepełnionych miejsc oraz organizację ich transportu w przypadku przeludnienia wynikającego ze zwiększonej częstotliwości przekraczania granicy.
- Zapewnienie na przejściach granicznych oraz w punktach recepcji dostępu do doraźnej pomocy medycznej finansowanej z budżetu państwa (zatrudnienie ratowników medycznych pracujących w systemie pracy zmianowej oraz zapewnienie im odpowiedniej superwizji i wsparcia psychologicznego celem uniknięcia ich przeciążenia).

Ponadto, w celu ochrony grup szczególnie wrażliwych, rząd, odpowiednie służby we współpracy z organizacjami społecznymi powinni wypracować odpowiednie procedury działania zmierzające do:

- Wprowadzenie jednolitych mechanizmów i narzędzi zapewniających bezpieczeństwo osób transportowanych z przejść granicznych i punktów recepcji do miejsc stałego lub czasowego pobytu. Mechanizmy te muszą realnie zabezpieczać przed handlem ludźmi wszystkie grupy szczególnie narażone - kobiety, dzieci, obywatelki państw trzecich (rozszerzenie na wszystkie przejścia graniczne i punkty recepcji systemu rejestracji i weryfikacji kierowców przez policję, funkcjonującego obecnie tylko w niektórych miejscach),
- Wprowadzenie jednolitych standardów postępowania z małoletnimi podróżującymi bez prawnych opiekunów celem ochrony dzieci przed możliwymi niebezpieczeństwami (porwania, handel ludźmi, wykorzystanie, "dzikie" adopcje) oraz zapewnienie bezpiecznych stref dla dzieci na każdym przejściu granicznym oraz w punktach recepcyjnych. Konieczne jest również kierowanie do sądów rodzinnych wszystkich spraw, w których nie jest możliwa weryfikacja sytuacji małoletniego.
- Zapewnienie szczególnej ochrony osobom najbardziej straumatyzowanym, ze szczególną uważnością na grupy wrażliwe,
- Prowadzenie szkoleń dla służb mundurowych z minimalizowania ryzyka retraumatyzacji ofiar wojen, zapobiegania nadużyciom władzy i dyskryminacji.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka
ul. Wiejska 16
00-490 Warszawa
www.hfhr.pl
hfhr@hfhr.pl
f c t i @hfhrpl